

KÜRESELLEŞME ÇERÇEVESİNDE YERELLEŞME VE BÖLGESELLEŞME

EĞİLİMLERİ

Mustafa ÖKMEN

Prof. Dr., Celal Bayar Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü

Süleyman Yaman KOÇAK

Yrd. Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Giriş

Sanayi toplumundan bilgi toplumuna doğru yaşanan süreçte devlet kavramı merkezli tartışmalar ve gelişmeler, yönetim anlayışlarını, yapılanmalarını, bu alanda oluşmuş ilkeleri ve kurumlaşmaları, yönetim yapısını oluşturan örgütlerin konumunu ve ilişkilerini önemli ölçüde ve köktenci bir şekilde etkilemektedir. Bu etkilerin en hızlı ve etkili biçimde görüldüğü alanlardan biri de, hem demokratikleşme eğilimleri bağlamında hem de kamu yönetiminin işleyişi ile ilgili olarak, yerel yönetimlerdir. Bu anlamda ortaya çıkan evrensel nitelikteki anlayışlar ve ilkeler, demokratik yönetimin vazgeçilmez öğeleri ve hizmet sunumunda önemli bir yeri olan yerel yönetimlerin kamu yönetimindeki konumu ve ilişkilerini de doğrudan etkilemekte, yönetim anlayışında ve hizmet sunma yöntemlerinde önemli değişimlere neden olmaktadır.

Küreselleşme ve beraberinde gelen bölgeselleşme, yerelleşme eğilimlerinin yönlendirdiği süreçler içinde diğer faktörlerle birlikte yönetim anlayışları ve yapılanmaları da önemli dönüşümleri yaşamaktadır. Yöneten-yönetilen arasındaki değişen ilişkilerin yeniden tanımlanmasını gerekli kılan bu süreçte, bir taraftan sorumluluk, katılım, saydamlık gibi ilkeler yönetim ve kamu yönetimi yaklaşımlarında öne çıkarken, diğer taraftan ise, etkin ve verimli hizmet sunan birimler ve demokratik yönetim birimi olma gibi iki boyutu bulunan yerel yönetimler hızla önem kazanmaktadır.

Küreselleşme Kavramı ve Açılımları

Küreselleşmeyi, en genel anlamıyla, bir olayın ya da metanın dünyanın pek çok bölgesine ya da her yerine yayılması şeklinde ifade edebiliriz. Daha “teknik olarak küreselleşme, sermayenin, malların, insanların ve fikirlerin ulus devletler arasındaki akışkanlığının hem ölçek olarak, hem de hız olarak artması ve böylece zaman-mekan farkının

etkisini yitirmesi olarak tanımlanabilir” (Akgün, 2003: 58). Diğer bir deyişle küreselleşme iletişim ve insani etkileşimin dünya ölçeğinde hızla yayılmasıyla birlikte uluslar arasındaki coğrafi sınırların önemini yitirmeye başlaması sonucunda insani gündem ve ilgilerin dünyalaşması sürecidir (Robertson,2003: 1). Ancak küreselleşme kavramını tanımsal bir alana sığdırmak, kavramın içeriğini yansıtmak açısından yetersiz kalır. Çünkü küreselleşme çok boyutlu ve dinamik bir süreçtir.

Bu süreci tahrik eden etkenlerin önemli bir kısmı yeni ortaya çıkmış olmakla beraber, önceden beri var olan bir grup etken de yenilerle etkili hale gelmeye başlamış ve hep birlikte insani varoluşun sosyal, kültürel ve iktisadi yönlerine ulus aşırı bir nitelik kazandırmışlardır. Ayrıca, küreselleşmenin etkisi toplumların bu sürecin bilincine varmalarıyla birlikte daha da artmaktadır (Mauleart, Rodriguez ve Swyngedouw 2003: 1).

Küreselleşmenin önemli bir özelliği, kullanan kişinin politik ve ideolojik duruşuna ve akademik-profesyonel geçmişine bağlı olarak farklı içeriklere bürünebilmesidir. Örneğin, bazılarına göre küreselleşme, Amerikan kültür ve ideolojisinin dünyanın en uç noktalarına kadar yayılması ve etkisini derinleştirmesinden başka bir şey değil. Yani kavramın buradaki karşılığı kültürel ve ideolojik emperyalizmdir. Diğerlerine göre ise küreselleşme, sınırların çözülmesi, üretim süreçlerinin coğrafi olarak yayılması, sermayenin artan ve hızlanan hareketliliği, ulusal ekonomilerin bütünleşmesi ve dolayısıyla küresel kapitalizmin ortaya çıkışını ifade ediyor (Scott, 2001: 814). Küreselleşme olgusu, gelişmiş ülkeler ve liberal sağ kesimler tarafından ise veri olarak alınmaktadır. Bu kesimler içinde çoğunluk, geçiş aşamasında belli sıkıntılar getirse de küreselleşmenin olumlu olduğunu, insanlığın uzun tarihi geçmiş içindeki birikiminden yararlanmayı mümkün kılacağını ifade etmektedirler. Liberal tüketim kültürüne ve bununla birlikte gelen hayat tarzına karşı olan muhafazakâr kesimler ile milliyetçi gruplar ise küreselleşmeyi olumsuz görmektedirler (Koçdemir, 2002: 63-64). Görüldüğü gibi küreselleşmeyi olumlu bir süreç olarak değerlendirenler olduğu gibi, olumsuz görüşler de bulunmaktadır. Ancak tüm bu tartışmaların ötesinde küreselleşme ekonomik boyutu ile ön plana çıksa bile siyasi, toplumsal, kültürel boyutuyla yaşamımızın her alanına girmiş bulunmaktadır.

Küreselleşmeyi ekonomik açıdan ele alacak olursak; uluslararası ekonomik ilişkilerde eski korumacılık anlayışının yerine serbest ticaret görüşü benimseniyor. Devletin dış ticaret politikası araçlarını (tarifeler, kota, miktar kısıtlamaları vs) kullanarak uluslararası ticaret

üzerine sınırlamalar getirmemesi görüşü daha fazla kabul görüyor. Sadece dış ticaret alanında değil, mali ve parasal alanda da devletin ekonomiye daha az müdahalede bulunması gerektiği savunuluyor. Maliye ve para politikası araçlarının asgari düzeyde kullanılması ve piyasa ekonomisinin kendi tabii işleyişine bırakılmasının daha doğru olduğu belirtiliyor. Özetle, dünyada uygulanan iktisadi sistem ve iktisat politikaları giderek birbirine yaklaşıyor (Aktan, 1998: 2).

Ancak küreselleşme ile sadece iktisadi sistem ve politikalar yaklaşmıyor. “Genelde ekonomik anlamda ele alınan küreselleşme olgusu, ülkelerin sosyal, siyasal politikalarını da birbirine yakınlaştırmaktadır. Bu anlamda, sadece ekonominin değil, insan haklarının gelişmesi, devlet toplum ilişkilerinin demokratikleşmesi ve sivil toplumun güçlenmesi gibi sosyal olguların da küreselleştiğini görüyoruz. Bunun da büyük ölçüde, insan hakları ve demokratikleşme yolunda artan taleplerin, dünyanın yaşamakta olduğu değişimlerin ve uluslararası yapılanmanın bir sonucu olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Bu küresel dünya sistemi sonucu devletlerin fonksiyonlarında kaçınılmaz olarak görülen değişiklikler de siyasi ve sosyal politikaları etkilemişlerdir (Bulut, 2003: 175).

Değişen bilgi ve insanla birlikte her şey sürekli değişmeye başlamıştır. Özellikle bilgi teknolojilerinin gelişmesi, sanayi toplumu dönemine ait hemen her şeyi kökünden sarsmıştır. Ulaşım ve iletişim olanaklarının artması ile birlikte her yere ulaşılabilir, herkesle iletişim kurulabilir hale gelmiştir. Küreselleşmeyle beraber bir kendini tanımlama ve konum oluşturma gereksiniminin etkisiyle ve tepki olarak yerelleşme, küreselleşen dünyada tek başınalığın olumsuzluklarını giderebilmek ve daha güçlü ve etkili olabilmek için bölgeselleşme eğilimleri ortaya çıkmıştır. Örgüt yapıları ve işleyişleri de küreselleşme ve bilgi teknolojilerinden etkilenmiş ve hızla değişmeye başlamıştır. Bu durum siyasal işleyiş ve örgütlenmelerle birlikte temsili demokraside ve devlet anlayışında önemli değişiklikleri beraberinde getirmiştir (Ökmen, 2009: 3-15).

Bir Dönüşüm Süreci Olarak Küreselleşme

Küreselleşmeyi henüz tamamlanmamış bir dönüşüm süreci olarak ifade ettik. Tamamlanmadığına göre bu sürecin dinamikleri işlemeye devam ediyor. Bu dinamikler hem çok hızlı biçimde değişiyor hem de nasıl sonuçlanacağı tam olarak kestirilemiyor.

Dünyanın yaşamakta olduğu bu dönüşümün en önemli dinamiği teknolojik

gelişmedir. Teknolojik gelişme de sanayi toplumundan bilgi toplumuna dönüşüm şeklinde somutlaştırılmaktadır. Aslında teknolojik gelişme, tarih boyunca değişimin itici gücü ve en dinamik ögesi olmuştur. 1970’lerden itibaren, hızlı ve sürekli gelişmeler ve buluşlar teknolojik alanda gerçekleşmiş ve bu değişim bilgi toplumunu ortaya çıkaran en önemli değişim olmuştur. Özellikle, mikro-elektronik ve bilgisayar teknolojileri alanındaki ilerlemeler ile telekomünikasyon alanında (uydu sistemleri, Internet vs.) gerçekleşen gelişmeler, bilgiye ulaşmayı, bilginin analizini ve dağıtımını kolaylaştırmıştır. Bununla birlikte, bilimsel yenilikler üretim süreci ile de bütünleştirilerek üretimde verimlilik sağlanmıştır. Böylelikle, bilgi bir üretim faktörü haline gelmiş ve gelişmiş iletişim imkanları ile dünya çapında yaygınlık kazanmıştır. Bilgi ve iletişim, dönüşümün belirleyici elemanları haline gelmiştir (Bulut, 2003: 188). Bilgi toplumunda bilginin temel özellikleri; sürekli üretilmesi, artış göstermesi, iletişim ağları içinde bölünebilir ve paylaşılabılır olması ile emek, sermaye ve toprağı ikame edebilmesi şeklinde özetlenebilir. Sanayi toplumunda fabrika üretimi, öncelikle ulusal sınırlar içindeki pazarlara yönelik ve onlara hitap ederken bilgi toplumunda dünya standartları belirleyici konuma yükselmiştir (Ökmen, 2003: 135-136).

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin birbirlerini tamamlayıcı ve bağımlı bir biçimde gelişmesi, bilginin üretilmesi, bilgi akışını daha etkili bir biçimde olması, devrim niteliğinde yenilikler ortaya çıkarmıştır. Bütün bu yenilikler, küreselleşmeye temel dinamik sağlamış ve sürecin hızlanmasına katalizör etkisi yapmıştır (Tutar, 2000: 28). Bu çerçevede bilgi toplumunda, sanayi toplumundaki “temsili demokrasi” yerine “katılımcı demokrasi”ye geçilirken, sanayi toplumundaki bazı örgütlenmelerin fonksiyonlarının değişeceğini vurgulayabiliriz. Ayrıca, sanayi toplumunda özel mülkiyet, rekabet, kar maksimizasyonu ön plana çıkarken, bilgi toplumunda müşterek katılım ve sosyal yarar belirleyici olmaktadır. Bunun yanı sıra, sınıflı toplum yapısı yerini, çok merkezli fonksiyonel toplum yapısına bırakmaktadır (Ökmen, 2003: 136).

Sermaye hareketleri küreselleştikçe hiyerarşik ve büyük kurumların yerine, esnekliğin ana unsurları olarak taşeronlaşma, küçülme ve ortak yatırım projeleri ön plana geçmektedir. Zaman ve mekânla ilgili sınırlamalar önemini kaybetmektedir. Küresel düzenle bütünleşmenin olmaması halinde ekonomilerin yalnızlığa sürükleneceği düşünülmektedir. Artı değer paylaşılmasında emeğin payı düşmekte, örgütlü bir güç oluşturma ihtimali azalmaktadır. Küreselleşme sadece teknolojik bir imkân olarak ortaya çıkmamakta, dünyada

yeni bir denetim biçimini de geliştirmektedir. Ekonomide ulus-devletlerin belirleyiciliği ve denetimi ortadan kalkmakta, uluslararası şirketler ve menfaat grupları belirleyici olmaktadır. Küreselleşme kavramında, sözcük anlamıyla bile, açık açık olmasa da ulusallığa, ulusal sınırlara, bunların anlamına bir atıf ama olumsuz bir atıf, bunları anlamsız, gereksiz hatta yararsız, zararlı bulan bir atıf vardır (Koçdemir, 2002: 67). İşte bu noktada yerel kimlikler, yerele verilen önem karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşmenin ulusallığı yok ettiği fikri insanların yerele daha çok sarılması ile sonuçlanmaktadır.

Küreselleşmeden Yerelliğe

İçinde bulunduğumuz sürecin en önemli özelliklerinden birinin, küreselleşme olgusunun iyice güçlenmesi olduğunu belirttik. Bu süreç “yerel olan her türlü faaliyetin, binlerce mil uzaklardaki olaylarla bir biçimde ilişkili ve onlardan etkilendiği bir gelişmeyi ifade etmektedir. Bugün artık gelişen teknolojiyle birlikte, zaman ve mekan anlamsızlaşmış ve yeniden tanımlanmıştır. Mekânın fiziki sınırlarının algılanış biçimi, gelişmiş teknoloji sayesinde değişmiştir (Tutar, 2000: 19). Böylece yerel, ulusal, bölgesel ve küresel ölçeklerde gerçekte olan süreçler, günümüzün ulus-devlet anlayışını ve uluslararası düzenin işleyişini sorgulamakta ve köklü değişimlere yönelmektedir.

Bu değişimlerin başında, dünyamızın iki binli yılların eşiğinde yaşamaya başladığı yeni süreçler gelmektedir. Günümüzde, dünyada bir yandan küreselleşme süreci yaşanırken, aynı zamanda da yerelleşme eğilimlerinin güçlendiği görölmektedir. İlk bakışta birbiri ile çelişir gözükse de bu iki yönlü gelişme süreci bağlamında küreselleşme eğilimi, geleneksel ulus-devlet yapısını dönüştürmektedir; buna karşılık, yerelleşme süreci ise küreselleşme eğiliminin kendi bünyesinde taşıdığı tekdüze ve merkeziyetçi yapılanmaya karşı, tarihi, kültürel ve fiziksel yerel kimlikleri yeniden üreterek ve birbirine eklemleyerek daha insani ve yaşanabilir bir dünyanın oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır (Ökmen, 2007).

Küresellikten gelen yerelliğin en önemli yanlarından birisi de, siyasal ve örgütsel yapılanmalara paralel olarak bu süreçte demokrasi anlayışının değişmesidir. Bilgi toplumuna doğru, karşımıza çözülen kitle demokrasisinin yerine enerji yüklü, hızla değişen bir mozaik demokrasisi çıkmaktadır. Bu olgu, ekonomik mozaiklerin belirmesinin siyasetteki biçimidir

ve kendi kurallarına göre işler. Bunlar bizi, demokrasiye ilişkin en temel varsayımlarımızı bile yeniden tanımlamaya zorlayacaktır. Bilgi toplumu yerleştikçe tüm toplumsal iktidar odakları değişimden geçmekte, bu arada iletişim araçları ve siyasal ilişki kalıpları da kökten değişmektedir. Oluşmaya başlayan bu toplumda, sanayi toplumunun ürünü olan kitle demokrasisinin son bulacağını, çünkü, kitle olmaktan çıkmasıyla insanların ihtiyaçlarında dolayısıyla siyasal taleplerinde de değişiklikler ve çeşitlenmelerin ortaya çıkacağı ileri sürülmektedir.

Hem demokratikleşme hem de yönetim ve örgütlenme anlayışlarında ortaya çıkan bu demokratikleşme ve yerelleşme eğilimleri, bilgi toplumuna doğru yaşanan ve özellikle küreselleşme bağlamında ortaya çıkan sürecin en önemli özelliklerinden biridir. Çünkü bu süreç sanayi toplumunun merkeziyetçi yapısını ve temsile dayalı liberal demokrasisini hızla dönüştürmektedir. Bu dönüşümün yönü ise, adem-i merkeziyetçiliğe ve katılımcı- çoğulcu demokrasiye doğrudur. Bu süreçte adem-i merkeziyetçilik, merkezi yönetimin yetkilerini sınırlandıran ve yerel yönetimlerin etkinliğini arttıran bir kavram olarak öne çıkmaktadır (Ökmen, 2009: 5- 17).

Bu süreçte, bölgelerin ve mahalli toplulukların öne çıktıkları, söz ve oy sahibi haline geldikleri, küresel aktörler tarafından -milli devlet bir yana bırakılarak- muhatap alındıkları görülmektedir. Bu bakımdan yaşananın esasında globalizasyon (küreselleşme) değil, glokalizasyon (küyerelleşme) olduğu söylenmektedir (Koçdemir, 2002: 147). Aslında bu sürecin “yerel” ve “ulusal” olanı tümüyle “küresel” olana bağımlı hale getirdiğini söylemek bir abartma olur; küreselleşme bu üç düzeydeki olayların birbirleriyle etkileşiminden ortaya çıkan toplamdır. Şüphe yok ki, bu durum ulusal hükümetler için hem yeni fırsatlar yaratıyor hem de yeni sorunlar ortaya çıkarıyor (Goldsmith, 1998: 102). Bu dönüşümün yönü ise, adem-i merkeziyetçiliğe ve katılımcı-çoğulcu demokrasiye doğrudur. Bu değişimlerin başında ise, tüm yerel birimleri, kentleri, anakentleri ve bölgeleri ve onların temel yönetim birimi olan yerel yönetimleri içeren yerellik kavramı gelmektedir (Ökmen ve Parlak, 2008).

Batı literatüründe “subsidiarite” kavramı ile ifade edilen yerellik, yerel yönetimlerin temel özelliklerinden biri olan özerklik şartının tamamlayıcı bir unsuru olarak görülmektedir. Yerellik kavramı, 20.yüzyılın son dönemine damgasını vuran küreselleşme ve globalleşme gibi yeni değerlerin gündeme getirdiği merkezin herşeye hakim olacağı ve yerelliğin yok olacağı şeklindeki endişelerin giderilmesi için ortaya atılmış yeni bir kavramdır (Robertson,

1999: 33). Bu çerçevede, dünyanın birçok ülkesinde ve bu arada ülkemizde, toplumun değişik kesimlerinde ve değişik siyasi anlayışlar arasında, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve geliştirilmesi konusunda ortak bir anlayış doğmuştur. Yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, yerel yönetimlere özerklik verilmesi, yerel yönetimler üzerindeki merkezi denetimin en aza indirilmesi konularında çoğu ülkede başlayan gelişmeler, uluslararası belgelerde ve ülkelerin anayasalarında daha açık bir biçimde yer almaya başlamıştır (Ökmen ve Parlak, 2008).

Fakat yerelleşme eğilimlerinin bir zorunluluk ya da küreselleşmeye karşı bir bakış açısı olmadığı görüşünü savunanlar da bulunmaktadır. Bu görüşe göre “ulus-aşırı sermaye, yerel yönetimlerin merkezi yönetimden olabileceği kadar çok özerk olmasını talep etmektedir. Onun doğrudan çıkarlarının ağırlığı altında, 21. yüzyılın yerel yönetimlerin yüzyılı olacağı ilan edilmektedir. Bu, ulus-aşırı sermayenin arzusunu dile getiren bir iddiadır” (Güler, 1999). Yerelleşme kavramı “küreselleşme” sürecine karşıt bir bakış açısının kavramı olmaktan çok “küreselleşme ideologlarının sahip çıktıkları, emperyalist stratejinin önemli bir aracına dönüşmektedir. Sözde karşılıklı-bağımlılık tezi ile açıklanan, gerçekte ise çokuluslu sermayenin hareketinin zaman ve mekan sınırlamalarından kurtulmasından başka bir şey olmayan küreselleşme bakış açısı, son derece belirsiz ve siyasi anlamda hiçbir kapsamı olmayan, toplumsal güçler açısından tarafsız bir yerellik kavramı ile güçlendirilmektedir (Salet, Thorley ve Kreukels, 2003: 56).

Yerelleşme sürecinin ister küreselleşmeye karşı bir güç odağı oluşturduğu kabul edilip desteklensin, isterse küreselleşmeyle aynı çıkarlara hizmet ettiği düşünülün bu süreç yaşanmaktadır. Kamu yönetimleri açısından birçok fırsat getirdiği gibi, tehditler de yaratmaktadır.

Küreselleşme Sürecinde Yerel Yönetimler Açısından Ortaya Çıkan Eğilimler

Örgüt Yapıları ve Yerel Yönetim Siyaseti Açısından

Küreselleşme günümüz dünyasında yeni ortaya çıkan veya şimdilerde daha da belirgin hale gelen çeşitli faktörlerle hayatımızı etkilemekte ve uluslar arasında karşılıklı etkileşimi ve bağı arttırmaktadır. Bu ulusal hükümetler ve yerel yönetimler açısından hem fırsatlar yaratmakta hem de yeni sorunlar ortaya çıkarmaktadır. İşte bu sorunları çözmek ve ortak sorunlara beraber çözüm bulmak gerekliliği ile hükümetler ve yerel yönetimler ortak işbirliği arayışlarına girmişlerdir. Biz bu arayışların yerel yönetimlerle ilgili olan bölümüne değineceğiz.

Uygulamada karşılaşılan güçlükler rağmen belediyeler arasında metropol, bölge ve ülke ölçeğinde koordinasyon ve işbirliği ihtiyacı artan ölçüde devam etmektedir. Belediyeler, özellikle bilgi ve uzmanlık gerektiren, tek tek yapıldığında kaynak ve zaman israfına neden olan hizmet alanlarında işbirliği ve ortak çalışma yapmak zorundadır. Böylece belediyeler birçok sorunu yerinden çözebilir, belediyeçilik ve şehircilik konusunda en son bilgileri elde edebilir, hizmet standardına gidebilir, birçok projeyi ucuza edinebilir. Birden çok belediyeyi ilgilendiren, ancak yine de metropol, alt-bölge ve bölge ölçeğinde etkin olarak mahallinde çözülmesi gereken çevre sorunları, ulaşım, temel altyapı, eğitim, kültür tarihi ve doğal değerlerin korunması gibi konularda belediyeler arası işbirliği ve koordinasyon kaçınılmaz hale gelmiştir. Küreselleşme ile beraber artan bu ortak işbirliği ihtiyacı diğer birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de belediyeler arası işbirliğinin sağlanmasında “Belediye Birlikleri” en uygun organizasyon şeklidir. Diğer yandan belediye birlikleri yerel kaynakların harekete geçirilmesi, kalkınma planlarının bölge, alt-bölge ve metropol ölçeğinde etkin olarak uygulanması için önemli bir fonksiyon üstlenebilir. Hangi açıdan bakılırsa bakılsın, kıt kaynakları daha akılcı olarak değerlendirmek için bölge, alt-bölge düzeyinde temel karar organları ve Birlikler yoluyla işbirliği ve koordinasyon zorunlu olduğu yıllardır belirtilmektedir (Marmara Belediyeler Birliği, 1987). Fakat bu koordinasyonun tam olarak sağlanabilmesi için yerel yönetimlerin özerkliğinin sağlanması, yerel yönetimlere halkın katılımının arttırılması gerekmektedir.

Bilindiği üzere, Türkiye’de ne anakent yönetimleri ne de öteki yerel yönetim birimleri tam anlamıyla özerktirler. Yönetim bakımından siyasal ve ekonomik yönlerden merkezi yönetime bağlıdırlar. Anayasa’nın 127. maddesine göre, yerel yönetimlerin seçimle işbaşına gelen organlarının üyelik sıfatını kazanmalarına ya da yitirmelerine ilişkin anlaşmazlıkların çözümün yargı eliyle olması gerekli ise de geçici bir önlem olarak İçişleri Bakanı yerel yönetimlerin bu tür organlarını ya da bu organların üyelerini, görevleriyle ilgili bir suçtan ötürü haklarında kovuşturma ya da soruşturma başlatılmış ise, kesin hüküm verilinceye değin, görevden alabilmektedir. Böyle bir önlem anakent belediyesinin organları için de söz konusudur. Ve ender olarak kullanılsa bile, yerel özerklik ilkesinin açıkça zedelenmesi anlamına gelmektedir (Görmez, 1993). Ancak küreselleşmenin gerektirdiği açılımlar mevcut kanunlarla sağlanamaz. Yerel yönetimlerin gelişebilmesi ve çağa ayak uydurabilmesi yerel yönetim siyaseti üzerindeki değişikliklerle mümkündür. Bunun da başlıca yolu halkın yerel

yönetimlere katılımının sağlanması ve özendirilmesidir.

İşte bu noktada küreselleşme ve yerelleşme olgusu ortaya çıkıyor. İlk başta çelişik görünen kavramlar olsa da yerel yönetim siyasetinden bahsederken-özellikle katılım ve yerel halkın statüsünden- bu kavramları atlayamayız. Küreselleşme başta ulaşım ve iletişim teknolojisindeki yenilikler olmak üzere yaşanan teknolojik değişiklikler sonucunda bir yanda sermayenin bir yandan da hizmetlerin serbest olarak dolaşımıdır. Fakat bizi bu noktada ilgilendiren küreselleşmenin nitelikleri ya da tanımı değil küreselleşme olgusunun beraberinde getirdikleridir.

Bu olgu beraberinde üretimden tüketime, yönetimden denetime, yaşam biçimine kadar, yeni kalıplar, yeni standartlar, yeni davranış biçimleri getiriyor. Bütün bunları etkileme, denetleme yönlendirme, bu amaç için kaynak tahsis etme, karar verme durumunda olan eski yapılar bundan sarsılmış durumdadır. Çünkü klasik aktörlerin bir kısmı işlevini yitirmiş bir kısmının işlevleri ise büyük oranda değişmiştir. Öte yandan yerelleşme olgusu ise sanki bunlara taban tabana zıtmış gibi görünen bir başka olgu. Yerel değerlerin ve simgelerin önem kazanması; etnik, kültürel ve dinsel faktörlerin veya ayrışmaların belirginleşmesi ve bu faktörlerin ön plana çıkması; bireylerin azımsanmayacak bölümünün kendilerini sözünü ettiğimiz parametrelere göre bu ilintili kimliklerle tanımlamaya başlaması. Örneğin kentin göbeğinde yer alan bir yerleşim merkezi hem küreselleşmeden hem de yerelleşmeden etkilenebilmektedir. Böylece bir yabancılaşma, dış dünyaya karşı bir güvensizlik, bir korunma güdüsü, içe dönme, eski birtakım değerleri geçmişte arama, geleneksel kurumlar içinde veya yeniden yorumlanmış geleneksel kurumlar içinde arama eğilimleri bir arada görülebilmektedir. Küreselleşme yerelleşme dinamikleri çerçevesinde değinmemiz gereken bir diğer husus da “subsidiarite” kavramıdır (Göymen, 1999: 169-171).

İlkenin altında yatan temel fikir, toplum ve içindeki kişiden aileye, yerel toplumdan değişik büyüklükteki gruplara kadar değişen oluşumlara siyasal yetki ile müdahalenin ancak bunların çeşitli gereksinimlerini karşılayamadığı derece ile sınırlı olmasıdır. Başka bir deyişle subsidiarite, kurumsal bir örgüt şeklindeki basit bir ilkenin ötesinde olup önce bireyle toplum arasındaki, sonra da toplumla kurumlar arasındaki ilişkiye uygulanır. Aynı şekilde kendi girişimleri ve kendi olanaklarıyla uygulayabilecekleri yetkilerin de insanlardan alınıp topluma verilmemesi gerekir. Ayrıca, kendilerinin yerine getirebilecekleri işlevlerin alt gruplardan alınıp üst düzeyde daha geniş bir topluluğa verilmemesi de bir adaletsizlik olur ve sosyal

düzeni ciddi biçimde bozar. Bu nedenle 1 Ekim 1985’de Strazbourg’da imzaya açılan bir Avrupa Konseyi Sözleşmesi şeklinde Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı çerçevesinde bir tanımının bulunması da pek bir sürpriz değildir. Bu tanım şöyledir:” Kamu yükümlülükleri genelde ve tercihen yurttaşlara en yakın olan yerel yönetimler tarafından uygulanacaktır. Bu sorumlulukların bir başka yönetime devri halinde yetkilerin sınırı ve şekli ve etkinlik ile ekonomi gerekleri ayrıca tartışılmalıdır”

Yani subsidiarite ilkesi, merkez ve çevresi arasında yetki ilişkileri yönünden gerekli olan tartışmaya yeni bir hayat getirebilecek güçtedir. Varolan tek sosyal kurum ilkesi olup, yurttaşlardan veya sosyal gruplardan bazı görevleri devrettirir. Ancak daha üst düzeydeki bir grup, bu görevleri daha etkin ve daha uygun yapabilecekse devredilmemeyi öngörür. Yerel, bölgesel ve ulusal yönetimler arasında yetki dağılımı yönünden teknik bir ilkedir. Devletin müdahale biçimini, karara yol açacak ve yerel yönetimin bir şeyleri kendi yapması yerine, uygun düzeylerde yapılmasını destekleyen şekilde değişime bir çağrıdır (Keleş, 1995: 39).

Küreselleşmenin bir diğer önemli etkisi de insan hakları, azınlık hakları gibi kavramlara bakış açılarını değiştirmesi ve ayrıca bölgesel örgütlenmelere (supranational bodies) yol açmasıdır. Uluslararası sermaye küreselleşmeyle birlikte dünyanın bir ucundan bir ucuna bilgisayar ekranlarından elektronik olarak anında transfer edilmeye başlandı. Bunun sonucu, hem bu sermayenin kendisi için en avantajlı kompozisyonda dünyaya yayılması ve yatırılması hem de gelişmekte olan ülkeler açısından daha önemlisi spekülasyon kazanca yönelmesi oldu. Yani bu fevkalade akışkan ve yoğun sermaye bir ülkeye anında gidip para ve hisse senedi borsalarına giriyor kar edince veya herhangi bir nedenle ürkünce ya da daha kazançlı bir ülke keşfedince hemen oraya akıyordu. Bu durumda ilk ülkeden birdenbire büyük bir sermaye çıkışı oluyor, ülkenin ekonomik ve siyasi dengesi altüst olabiliyordu. Üretimin ve dağılımın böylece küreselleşmesi ulus-devletlerin dayandığı ulusal ekonomileri büyük değişime uğrattı. En güçlü devletler bile bu küreselleşme sürecinde tutunabilmek için aralarında gruplaşmaya (bölgeselleşmeye) ve NAFTA (North American Free Trade Area; Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi), AB (Avrupa Birliği), ASEAN (Association of Southeast Asian Nations; Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği) gibi ekonomik birlikler oluşturmaya başladılar (Oran, 2001: 205).

Ekonomik alanda bu tür gelişmeleri getiren küreselleşme siyasal alanda da yeni gelişmeleri beraberinde getirdi. Örneğin AGİK (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı),

insan haklarını durmadan güçlendirecek bir biçimde ilerleyerek kurumlaşmaya başladı. 1990'da kabul edilen Paris Şart'ına göre devletlerin insan ve azınlık haklarına yalnızca saygı göstermeleri yetmiyordu; ayrıca, ulusal azınlıkların farklı kimliklerinin kuvvetlendirilmesi için gerekli koşulları yaratmaları da gerekiyordu. 1990'dan itibaren insan ve azınlık haklarında büyük gelişmeler ortaya çıktı. Bu haklar, etkiledikleri ortamın coğrafi olarak çok genişlemesi bir yana, nitelik olarak güçlendiler. Ayrımcılığın önlenmesinden (yani eşitlik sağlamaktan) azınlıkların korunmasına geçiş başladı. Azınlıkların korunması devletin görevi sayıldı. Bir devlette azınlık olup olmadığının saptanması artık o devletin kendi takdirine bırakılmamaya, eğer farklılık gösteren gruplar varsa azınlığın bulunduğu karar verilmeye başlandı. İnsan ve azınlık hakları konusunda NGO'lar (sivil toplum örgütleri) devletler kadar etkili biçimde uluslararası alana girdiler. Belki de en önemlisi, 1991'den sonra bu haklar ülkelerin içişleri sayılmaktan çıktı, yani "uluslararası meşru ilgi alanı" haline geldi. Yani, sonuç olarak Batı'nın altyapısının (uluslararası kapitalizm) yanı sıra, üst yapısı da (insan ve azınlık hakları) 1990 sonrası dünyanın başlıca gündemini oluşturdu ve halen de oluşturmaya devam ediyor (Oran, 2001: 206). İşte günümüz Türkiye'sinde de yaşanan süreç de dünya konjonktüründeki son yıllardaki bu gelişmelerin yansımalarıdır.

Yerel Yönetim Ekonomileri Açısından

Küreselleşmenin yerel yönetimler üzerindeki bir diğer etkisi de yerel yönetim ekonomisi üzerine olanıdır. Çünkü hem yerel yönetimlerin kaynakları hem bunların istihdam politikaları hem de yerel ekonomik örgütlenmeler küreselleşmenin yerelleşme ve bölgeselleşme üzerindeki etkileriyle yakından ilgilidir. Kentin veya yerel yönetimin hizmet götürdüğü yerleşim biriminin geliştirilmesi için gerekli kaynaklar merkezi hükümet tarafından sağlanmıyor ise, kentin bu kaynakları kendi içinden ya da ülke dışından sağlaması gerekmektedir. Ancak merkezi yönetimler yerel yönetimlerin aşırı ve hesapsız harcamalarını tüm ülke nüfusunun sırtına yüklemek istemedikleri için belirli kısıtlamalara gitmektedirler. Bu durumda yerel ve ülkesel gelişme de ister istemez frenlenmiş olmaktadır. Bu tıkanmadan çıkış yolu yerel yönetimlere kaynak yaratmada belirli esneklikler ve risk alma yetkileri tanımak olduğu birçok kez yinelenmiştir.

Yerel ekonomik gelişmeler ve örgütlenmeler de küreselleşmeyle birlikte giderek artmıştır. Bunlar daha önce belirttiğimiz uluslar üstü organların verdiği kararlarla hayata geçirilmiştir. Bunların en çok bilineni ve uygulananı "yerel gündem 21"lerdir. 1992 yılında

Rio de Janeiro’da yapılan ve Dünya Zirvesi olarak adlandırılan birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma konferansıdır. Rio Konferansında yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının katılımcı demokrasinin geliştirilmesi can alıcı rolleri vurgulanmış ve sürdürülebilir bir gelişmenin sağlanması için bu ortakların her belde için birlikte yürütecekleri katılımcı bir süreçle bir “yerel gündem 21” oluşturmaları öngörülmüştür (Emrealp, 1997: 53). Görüldüğü üzere, yerel ekonomik gelişmenin sağlanması salt yerel yönetim birimine bırakılmamış, o yörede bulunan gerek ekonomik, gerek sivil toplum gerekse de vatandaşların ortak katılımı ile bu gelişmenin sağlanması öngörülmüştür. Ayrıca bu gelişme sadece bu ortak işbirliği ile de sağlanamaz. Küreselleşmenin en büyük etkilerinden biri de giderek artan rekabetçi piyasa ekonomisidir. Yerel yönetimlerin başarıya ulaşabilmesi için bu rekabetçi piyasaya uyum sağlayabilecek önlemlerin alınması gerekmektedir. Örneğin, yerel yönetimlerin ulusal kefaletsiz borçlanma, tahvil çıkartma hakları karşılığında küresel ekonomi faktörlerinin, sistemin geleceği açısından bu yapılanmayı ve serbest ayakta durma hakkını desteklemeleri kavramı geliştirilmelidir ve yerel yönetimlerin tüm dünya ile eşit şartlarda bağlantı kurarak iktisadi ve sosyal kalkınma kapasitelerinin güçlenmesi sağlanmalıdır (DPT, 2000a: 61-63).

Eğer bunlar ve bunlara benzer haklar yerel yönetim birimlerine verilirse, yerel ekonomik gelişmenin daha hızlı gerçekleşeceğini, yerel yönetim ekonomisinin daha çabuk güçleneceğini ve yerel yönetimlerin rekabet gücünün daha fazla olacağını söyleyebiliriz. Ancak şunu da belirtmeliyiz ki yerel yönetimlerin küresel ağ ile kuracağı bağlantılar, küresel entegrasyonu ve verimliliği sağlayacak olmakla birlikte bu ilişkinin eşit, dengeli ve adil olması gerekmektedir. Küresel dengeyi sağlayacak kurumlaşmalar ve kurallar, küresel ve bölgesel yerel birimler, yerel birimler, merkezi yönetimler ve ülkeler arasında oluşturulacaktır (DPT, 2000a: 63; DPT, 2000b: 209-210).

Yerel halkın taleplerine küreselleşmenin etkisini yadsıyamayız. Doğaldır ki yukarıda saydığımız yeni hizmet sunma tekniklerine eklemeler de yapabiliriz. Ama unutmamamız gereken şey bu tekniklerin ortaya çıkmasında, sivil toplum örgütlerinin devlet ve özel sektörden sonra üçüncü bir aktör olarak gündeme gelmesinde, halkın daha fazla bilinçlenip yeni taleplerde bulunmasında ve hizmetlerin çeşitlenip farklılaşmasında küreselleşmenin rolüdür.

Küreselleşme ve Bölgeselleşme Açısından

Sermayenin örgütlenme ölçeğinde değişmesiyle küresel ve yerel aktörler özellikle küresel

şirketler ulus devlet bağıını kırarak yerel'e ulaşmak istiyorlar. Bu açıdan günümüzde Bölge örgütlenmesi özellikle önemli; çünkü küreselle yerelin bütünleşmesi sadece ilin daha küçük ölçeği olarak belediyeler üzerinden gerçekleşmiyor. Bu süreçte en önemli düzey olarak karşımıza bölge düzeyi çıkıyor. AB süreciyle gündemimize giren 26 düzey 2 bölgesi, il özel idaresi/büyük şehir belediyelerinin düzeyi ya da mahalli idare birliklerinde ilçelerin belli sayıda bir araya gelmesiyle oluşan düzey/dolayısıyla il kadar düşük bir düzey değil, birden fazla ili ve çok sayıda belediyeyi içine alan bir gruplamayı ifade ediyor. Demek ki, küresel en küçük yerel birimle değil kendisini en etkin biçimde üretebileceği en uygun ölçekli birimle bütünleşmek istiyor (ilçe ve köy neredeyse yok; hatta kaymakamlara da işlev kazandıran mahalli idare birlikleri; belediyelerin çoğunun da küçük belediyeler olduğu düşünülürse onlardan da pek bahsedilmiyor sanki).

Yani Küreselleşme bağlamında da ele alınabilecek bu konuyu ölçek sorunu olarak da ele alabiliriz. Ölçek sorununun sadece küresel sermaye ile bağlantı açısından değil, ulus-devlet sınırları içinde egemenliğin sağlanması, iktidarın inşası ile de yakından ilgisi bulunmaktadır. Bonapartist devletin Fransa'da neden cumhuriyetle özdeşleştiriliyor olduğunu ve küçük mülkiyet yapısı ve küçük birimlerin daha kolay idare edilebilmesi ve Yerel'deki yetkinin sınırlandırılması açısından önemli olduğunu asla unutmamak gerekiyor. Özellikle Fransa'da 1982 ve 1993 yıllarında küreselleşme ölçeğinin hep bölgeye çekilmeye çalışılmasının ana sebebi budur (Koçak ve Tek, 2009: 11).

Aslında bölgeselleşme yerelleşmenin bir aşaması olarak görülmeli hatta yerelleşmenin bir anlamda bölgeselleşme olduğunu söylemek de yanlış olmamalıdır. Yerinden yönetim kavramı ile bölgeselleştirme kavramı özellikle Avrupa Birliği çerçevesinde eş anlamlı olarak kullanılmaktadır çünkü Avrupa Birliği ölçeğinde üç basamaklı/kademeli yönetim yapısı öngörülmektedir. Bunlar; ulus-devletler altında oluşturulmuş bölgeler + ulus-devletler + Komisyon, Konsey ve Parlamento tarafından ortaklaşa idare edilen üst kademedir (Koçak, 2009: 7). Yani Avrupa Birliği de toprakları küçükse ulus-devletinin (Slovenya, Slovakya, Estonya, Malta vb.) ve üye devletin toprakları büyükse (Fransa, İspanya, İtalya, Almanya vb.) onun altında oluşturulan bölgelerinin toplamı olarak görülüyor. Böylece Avrupa Birliği'nin bu üst kademe organları ve bölgeler, ulus-devleti aradan çıkararak doğrudan birbirleriyle iletişime geçmek istemektedirler ve bu sayede küreselleşmenin etkisi birçok ulus-devletin filtrelemesini aşarak doğrudan ulus-devlet içyapılarını etkileyebilmektedir (Koçak, 2010: 4). Bu da yerelleşme de olduğu gibi sadece bir süreç veya idari birime belirli, dışsal bir işlev

yüklemekle değil; sermayenin-örgütlenmenin gelişim yasaları içinde bu oluşum-görünümün arkasında yatan dinamikleri ortaya koymakla mümkün olabilir. İşte aslında köylerin ya da belediyelerin değil bölgelerin güçlenmesindeki ana neden budur.

Sonuç

Günümüzde yaşanan küreselleşme ve yerelleşme süreci kamu yönetiminde ulus-devletin belirleyiciliğini kısıtlamıştır. Yaşanmakta olan dönüşüm, uluslararası ve ulus aşırı örgütlenmelerin yanında yerel yönetim örgütlerinin de birer siyasal ve yönetsel aktör olarak yer almasına neden olmuştur. Biz konumuz açısından küreselleşme çerçevesinde Yerelleşme ve Bölgeselleşme eğilimlerini değerlendirdik.

Küreselleşme olgusu, tüm dünyada yerel yönetimlerin örgütlenmeleri, hizmet çeşitliliği, hizmet sunma teknikleri, ekonomileri üzerinde farklı boyutlarda da olsa etkilerde bulunmaktadır. Zaten dinamik bir süreç olarak belirttiğimiz küreselleşmenin yarattığı gelişme ve değişimlerden yerel yönetimlerin de pay alması kaçınılmazdır. Ancak bazı çevrelerce yerel yönetimlerin güçlendirilmesi talebi uluslararası sermayenin bir talebi şeklinde değerlendirilmektedir. Bu yolla yerel bilinç dolayısıyla yerel yönetimlerin güçlenip uluslararası sermayenin önündeki ulus-devlet engelinin kırılabileceği düşünülmektedir.

Bu tür olumsuz görüşlerin doğruluk payı olsa da yerel yönetimlerin güçlendirilmesinin önünde bir engel oluşturmamalıdır. Yerel yönetimlerin tamamlanmamış olan bu değişim sürecinden yararlanması gerekir. Yani yerel yönetimler bu sürecin gerektirdiği yeniden yapılanma gereğini kendi lehine çevirmelidir. Her ne kadar küreselleşme sürecinde bölge ölçeği ve tanımı daha büyük önem kazansa da yani “yan yana gelmiş yerel birimlerin mekânsal bütünlüğüyle oluşan, ulus-devlet dışına kapalı, ulus-devletin denetiminde, sınırları çizilmiş birimler”den “ilişki ağıyla belirlenen, mekansal süreklilik koşulu olmayan yerellerin oluşturduğu, uluslararası ilişkilere doğrudan açılan, sınırları değişken bir birime dönüşmesi” sürecinde; çalışmamızda da belirtildiği üzere kesinlikle yerel yönetimler göz ardı edilmemeli ve yerel yönetimler ile merkezi yönetim arasındaki denge iyi kurulmalıdır. Çünkü unutulmamalıdır ki küreselleşme hareketleri ne kadar güçlü olursa olsun, meydana gelen gelişmeler merkezi devletin etki alanında gerçekleşmektedir.

KAYNAKÇA

AKTAN, Coşkun Can (1998), Değişim ve Devlet, TİSK İnceleme Yayın, No:22, Ankara

ANDREW C, GOLDSMITH M, “From Local Government to Local Governance and Beyond?”, *International political Science Review*, 1998, Vol. 19 No:2, s 101-117.

Birol AKGÜN (2003) “Küreselleşme: Sanal siyaset ve E-Demokrasi”, Küresel Sistemde Siyaset Yönetim Ekonomi, M. Akif Çukurçayır (Ed.), Çizgi yayınları, Konya

BULUT, Nihat (2003) Küreselleşme: Sosyal Devletin Sonu mu?, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2003, Cilt 52, Sayı 2, s.173-197.

Devlet Planlama Teşkilatı (2000a) “Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, Ankara. Devlet Planlama Teşkilatı (2000b) “Sekizinci 5 Yıllık Kalkınma Planı”, Haziran

EMREALP Sadun., (1997) “Yerel Yönetimler ve Sivil Toplum Kuruluşları Arasındaki İşbirliği”, *Merhaba Sivil Toplum*, Helsinki Yurttaşlar Derneği, İstanbul.

GÖRMEZ Kemal., (1993) “Türkiye’de Anakent Yönetiminin Sorunları”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt.2, Sayı 1(Ocak 1993), p 19-29.

GÖYMEN Korel (1999), “Türkiye’de Yerel Yönetimler ve Yönetişim”, 6. *Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi Bildirisi*, Kasım.

GÜLER, Birgül Ayman, (1999) “Sivil Toplum İçin Kent, Yerel Siyaset ve Demokrasi Seminerleri”, *Demokrasi Kitaplığı*, WALD, İstanbul.

IULA/EMME , *Belediyelerde Alternatif Hizmet Sunma Yöntemleri*, İstanbul, 1993.

KELEŞ, Ruşen (1995) *Yerel Yönetimlerde Subsidiarite (Yerellik) İlkesi*, Ankara.

KOÇAK S.Yaman ve TEK Hande (2009) *Avrupa Birliği Etkisindeki Bölgeselleşme Reformları: Fransa ve Türkiye Örnekleri*, KAYSEM IV Bildirisi, Uludağ Üniversitesi 7-8 Mayıs, Bursa.

KOÇAK S. Yaman (2009) “The Turkish Public Administration in the European Union Process”, *Seria Ştiute Economice* Vol 64. No:4, Ploiesti.

KOÇAK S. Yaman (2010) "Avrupa Birliği, Geri Kalmış Bölgeleri Geliştirebildi Mi: Extramadura Ve Viseu Bölgeleri", Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi, Nisan.

KOÇDEMİR, Kadir (2002) “Küreselleşme Koordinatları Okumak”, Ötüken Neşriyat, Ankara

Marmara Belediyesi ve Boğazlar Belediyeler Birliği, (1987) *Metropolitan Yönetim: Dünya’da ve Türkiye’de*, İstanbul Büyükşehir, İstanbul.

MOULAERT, F., RODRIGUEZ, A. VE SWYNGEDOUW, E. (2003) *The Globalized City: Economic Restructuring And Social Polarization in European Cities*, Oxford: Oxford University Press

ORAN, Baskın, (2001) *Olaylarla Türk Dış Politikası*, İstanbul, Cilt II s.10.

ÖKMEN, Mustafa (2007) Küreselleşme-Yerelleşme Dikotomisinin Açılımları Üzerine Bir Tartışma” Küresel Esintiler ve Yerel Etkiler Sarmalında Türk Kamu Yönetimi (Ed. A. Yılmaz), Alfa Yayını, İstanbul.

ÖKMEN, Mustafa (2009) “Sürekli Değişme Sürecinde Kamu Yönetimi ve Yerel Yönetimler”, *Yerel Yönetimlerin Güncel Sorunları* (Ed. K.Görmez, M.Ökmen), Beta Yayını, İstanbul.

ÖKMEN, Mustafa , (2003)“Yerel Yönetimlerde Yeniden Düzenleme Girişimleri ve Son Reform Tasarısı Üzerine Bir Değerlendirme”, *Yönetim ve Ekonomi, Celal Bayar Üniv. İİBF Dergisi*, C.10, S.1.

ÖKMEN, Mustafa ve PARLAK, Bekir., (2008) *Kuramdan Uygulamaya Yerel Yönetimler*, Alfa Yayıncılık, İstanbul.

ROBERTSON, Roland, (1999) “Küreselleşme, Çev: Ümit Hüsrev Yolsal, Bilim ve Sanat Yayınları, İstanbul.

SALET, W., THORLEY, A. ve KREUKELS, A. (2003) *Metropolitan Governance and Spatial Planning*, London and New York: Spon Press

SCOTT, A.J. (2001) ‘Globalization and the Rise of City-Regions’ *European Planning Studies*, 9 (7), 813–24.

TUTAR, Hasan (2000), *Küreselleşme Sürecinde İşletme Yönetimi*, Hayat Yayınları, İstanbul.